ARTIKELEN

OVER KOKEN EN ETEN

DOOR

ALB. C. KRUYT.

Er is wel meer op gewezen, dat vele gebruiken in de beschaafde maatschappij hun ontstaan te danken hebben aan het magisch denken onzer voorouders. Ik herinner hier aan onze spelen, waarvan vele oorspronkelijk handelingen zijn geweest, die moesten dienen om langs magischen weg den groei van het gewas te bevorderen, of om mede te werken aan het bereiken van een of ander doel. De beschaafde manieren, waarmede de menschen in een maatschappij elkaar tegemoet treden, hebben ook voor een deel hun ontstaan te danken aan een ontzien van elkaar, opdat men niet zou worden beleedigd of geprikkeld, waardoor allerlei moeilijkheden en verwikkelingen konden ontstaan. Hoe meer men zich als lid van de gemeenschap verantwoordelijk achtte voor het bevorderen van een gelukkige samenleving, hoe „gemanierder" men was. Slaven hadden in dit opzicht niet het minste gevoel van verantwoordelijkheid en daarom waren ze ongemanierd, onbeschaafd.

Een van de gelegenheden, waarbij aan den dag treedt, of men beschaafde manieren heeft, is het gebruiken van den maaltijd. Nu is het bij een volk als de Toradja's van Midden-Celebes nog heel goed op te merken, dat een deel van de goede manieren bij het eten voortspruit uit de vrees om de rijst, die men eet, op de eene of andere wijze te beleedigen of te ontstemmen, waarom ze dan op eene geheimzinnige manier niet aan hare bestemming, namelijk om den mensch te voeden, zal voldoen. De Toradja drukt dit uit met de woorden: „de rijstziel gaat weg", en daarmede wordt het voedsel waardeloos, want alle kracht zal er dan aan ontbreken. Wanneer men in een later stadium van ontwikkeling dit magisch verband tusschen rijst en den verbruiker vergeten is, er dus niets meer van voelt, blijven de uit dien eerbied voor het voedsel geboren gebruiken als „goede manieren" voortbestaan.

Niet alleen bij het eten van de rijst moeten tal van voorschriften worden opgevolgd, ook bij het koken er van moet men zich in acht

nemen, omdat deze belangrijke behandeling een magischen invloed heeft op de levensomstandigheden van den mensch.

Het is altijd een min of meer gewichtig oogenblik als de vrouw of het meisje zich aan den rand van den haard neerzet om rijst te koken. Ze is dan altijd in een toestand van lichte spanning, waarin ze op allerlei dingen moet letten. Voorzichtig neemt zij den aarden kookpot van het droogrek, dat zich boven den haard bevindt. Gehaast mag ze daarbij nooit zijn; zoo mogelijk ook niet ontstemd of geërgerd, want van de stemming straalt een nadeelige invloed uit op het voedsel, dat ze bezig is te bereiden. Daarbij moet ze oppassen den pot niet te stooten; hij is broos en zou licht breken. Dit zou niet alleen stoffelijk nadeel beteekenen, maar erger nog is, dat de in den pot opgehoopte warmte door het breken vrij zou worden, zich zou verspreiden, en op allerlei wijzen schade zou aanrichten (zie over de beteekenis van den aarden pot mijn opstel „Measa", Bijdragen, deel 74, 1918, bl. 233 e.v.). Mocht de pot breken, als de daarin gekookte rijst al gaar is, dan mogen in Bada' alleen de kookster en hare vrouwelijke huisgenooten daarvan eten. De mannelijke leden van het gezin moeten er zich van onthouden, anders zouden ze hun kracht op hunne tochten verliezen.

Is de pot te vuur gezet op de drie haardsteenen of omgekeerde defekte potten, die het komfoor vormen, dan staat de vrouw op om den waterbamboe te halen. Met aandacht en met vaste hand moet ze het water in den pot schenken (en ieder die wel eens zoo'n watervat gebruikt heeft, weet dat dit niet gemakkelijk is), want mocht ze van het water storten, dan zouden de leden van dit gezin, die de rijst uit dien pot eten, voorloopig geen geluk hebben, als ze gingen visschen of jagen. Alle buit zou hun ontglippen, zooals het water dat niet in den pot, maar er buiten terecht kwam.

Velen achten het noodig om den pot dadelijk toe te dekken met den kokosdop, die daarvoor dient. Want, zeggen ze, als de huisvrouw den pot zonder deksel te vuur zet, zullen we in een geschil nooit gelijk krijgen, en een proces zullen we nooit winnen, al zijn we in ons recht. Alles zal ons ontgaan, evenals de stoom van het kokende water vrijelijk kan ontsnappen.

Is het water aan den kook gebracht, dan trekt de huisvrouw of haar vervangster de van palmblad of biezen gevlochten mand met deksel, waarin de gestampte rijst wordt bewaard, naar zich toe, en meet met een kalabasdop of bamboekokertje de benoodigde rijst, die gekookt moet worden, af. Bij het storten van de rijst in den pot moet ze vooral oppassen, dat niets gemorst wordt; daarom strekt ze de geopende hand beschermend aan de andere zijde van de potopening uit om korrels, die over den rand mochten willen springen, tegen te houden. Vooral als men op reis is, moet men hiervoor waken, want

het gevolg daarvan zou wezen, dat men het doel van zijn tocht niet zou bereiken. Wanneer men gegaan is om boschproducten te zoeken, of handel te drijven, zal alle winst u ontgaan. En al is het u gelukt vele goederen te vergaderen, zoo zullen u die op de eene of andere wijze afhandig worden gemaakt. Men zal u bijvoorbeeld een proces aandoen, en al geeft de vorst des lands u daarin gelijk, dan zult ge hem toch zooveel geschenken moeten geven, dat ge al uwe bezittingen kwijt raakt. Of ge zult een boete oploopen, die u op eens arm maakt.

Gebeurt het in den tijd, waarin men aan het oogsten is, dat eenige korrels gestort worden, dan worden de goden boos, en dan trekken zij de ziel (tanoana) van de rijst tot zich. Soms kan men het waarnemen, hoe de rijst naar boven gaat. Velen hebben mij verteld, hoe de rijst, als ze pas gestampt is, op de wan opspringt om naar den hemel te gaan, omdat de goden (oorspronkelijk de rijstziel) beleedigd zijn, daar men van de korrels in het vuur heeft laten vallen; of omdat men op eenige andere wijze zich onbehoorlijk tegenover haar gedragen heeft (waarschijnlijk doet de door het stampen van de rijst opgewekte electriciteit dit verschijnsel ontstaan). Men moet dan dadelijk een lap witte foeja of katoen over de rijst uitspreiden, en Heere Formeerder om vergeving vragen voor de begane onachtzaamheid, want anders zou niet alleen de gestampte rijst wegvliegen, maar de in de schuur opgeborgen voorraad zou dit voorbeeld volgen.

Wanneer men zijn potje ergens in de wildernis kookt, en het gebeurde daar, dat rijstkorrels in het vuur vielen, dan zou dit aanstonds den Aardgeest (toempoe ntana) aanlokken, die den onachtzame zou slaan, omdat hij het gewas, dat de aardgeest heeft laten gedijen, kwaad heeft gedaan. Door het „slaan" van den aardgeest wordt die persoon ernstig ziek. Anderen gelooven dat de vogel todongkoe, ook wel naar zijn geschreeuw popoko genoemd, den onverlaat blind komt maken.

Terwijl de kookster het gaar worden van de rijst afwacht, moet zij niet neuriën of zingen. Is zij een meisje, dan zal ze een weduwnaar of een man, die al eens van zijn vrouw gescheiden is geweest, tot echtgenoot krijgen. Dit zal ook het geval zijn, wanneer zij onder haar werk voorbijgangers toespreekt. En vraagt zij al iets van hetgeen iemand voorbijdraagt, dan moet zij dit doen zonder dien persoon daarbij aan te kijken. Ook zal hetzelfde lot haar deel zijn, wanneer onder het losmaken of uitscheppen van de gare rijst uit den pot haar haarwrong losgaat. Dit beteekent, dat alleen iemand die niet meer kieskeurig mag zijn in de keuze van zijn vrouw, haar ten huwelijk zal vragen. Elders drukt men dit op een andere wijs uit: Een man uit een verafgelegen dorp zal haar trouwen, want, voegt men er als verklaring aan toe, de mannen uit haar omgeving weten dat haar haar losgaat (dat ze slordig is), en daarom willen ze haar niet. Er

zijn er ook, die zeggen, dat zulk een meisje als ze gehuwd is, spoedig weduwe zal worden. Hoe dan ook, de kracht van het haar, die zich door het losgaan makkelijker emaneert en in aanraking komt met de levenskrachtige rijst, moet een verkeerden invloed uitoefenen.

Het is eene vermaning van moeders aan hare dochters om voordat zij gaan koken, eerst het hoofdhaar stevig vast te binden. In den tijd, toen ik nog veel bij de menschen logeerde, en hen in hun bewegingen in huis kon gadeslaan, is het mij opgevallen, dat vele vrouwen, voordat ze zich bij den haard neerzetten om te koken, eerst het hoofdhaar in orde maakten en opnieuw bonden. Hierbij komt ook de vrees, dat de gast een haar in zijn eten zal vinden, wat als een groote beleediging wordt opgevat, en een reden is om zijn gastheer een boete op te leggen.

Zingt of neuriet een vrouw onder het koken, dan wordt dit opgevat als onheilspellend (measa). Wanneer de kookster zelve daarvan niet eenig nadeel ondervindt (b.v. door niet goed wijs te worden), zal zij kwaad brengen over haar man of over een van de andere huisgenooten, die van haar voedsel eten. Het onheil, dat het samentreffen van de stemmagie, en de kracht van de rijst teweegbrengt, realiseerde men zich in den ouden tijd in het feit, dat de man, die van deze rijst gegeten had, door den vijand zou worden verslagen, dat zijn hoofd in den vijandelijken tempel zou worden gebracht, en dat men er om heen den zegezang (mondoloe) zou aanheffen, terwijl het onvoorzichtige zingen van de vrouwen in weenen zou verkeeren.

Wanneer het hoofdhaar van een gehuwde vrouw onder het gewichtige werk van rijstkoken losging, zou dit verzwakkend op haar echtgenoot werken, als deze ten strijde toog, zoodat hij een gemakkelijke prooi van den vijand zou worden.

Terwijl de rijst staat te koken, vormt zich aan de oppervlakte veel schuim. Dit schuim schept de kookster er met een vlakken van kokosdop gemaakten lepel af. Ze mag dit schuim niet uit den pot wegblazen, wat gemakkelijk te doen is, en jonge meisjes worden er voor gewaarschuwd. Want dit zou ten gevolge hebben, dat men zijn woede niet meer meester zou zijn, als men zich over iets boos maakte, en men zou gaan razen tot het schuim op de lippen kwam.

Als het water dat op de rijst staat, is afgeschept en in de asch van den haard is uitgegoten, neemt de vrouw haar houten spaan (iroe) en roert daarmede in de vaste massa zacht geworden rijst. Ze moet oppassen de spaan bij dit werk niet telkens uit de rijst op te trekken, want dan zal ze niet veel pakjes kunnen maken van de hoeveelheid, die ze heeft gekookt. De rijst toch wordt in boombladeren opgevouwen, zoodat men pakjes krijgt van de grootte van een kleine tot een flinke vuist. Soms valt het aantal pakjes dat ze uit dezelfde hoeveelheid rijst kan maken mee, soms tegen. Het laatste zal 't geval wezen, als

ze de spaan onder het roeren uit de rijstmassa trekt, want dan zal een deel er van op geheimzinnige wijze de beweging van de spaan volgen, en verdwijnen.

Zoo iets is vooral fataal, wanneer zij kookt bij gelegenheid, dat anderen zijn gekomen om haar en haar man te helpen met het ontginnen van een stuk land; of bij het planten van de rijst, het wieden van den akker en dergelijke. Want ze zou beschaamd staan, als er niet voor ieder van de helpers een pakje rijst was. Ze is dan zelfs in zulk een spanning of er wel genoeg zal wezen, dat ze meent niet te mogen praten, omdat de magie van haar stem invloed kan hebben op de hoeveelheid der rijst. Ook op reis zijnde zal men altijd aan dit voorschrift denken, want dan vooral moet men zorgen, dat de voorraad zoo lang mogelijk mee kan.

Later, wanneer ze met diezelfde spaan de gare rijst uit den pot schept of steekt om die op de klaar gelegde bladeren te verdeelen, mag zij dit werktuig weer niet in den pot laten staan, als ze beide handen noodig heeft om de bladeren over de rijst toe te vouwen, maar dan moet zij de spaan zoolang dwars over de opening van den pot neerleggen. Het lichaam van haar man zou anders, als hij van die rijst at, als het voedsel met de spaan er in worden: in den strijd zou de vijand zijn speer in het lichaam planten, of hij zou in een gescherpten bamboe trappen, die de vijand op den weg naar zijn dorp in den grond steekt. Is er een zwangere vrouw in dat gezin, dan zou het eten van die rijst haar een zware bevalling bezorgen. En mocht het gebeuren, dat een der leden van dat gezin in een doorn of een houtsplinter trapte, dan zou het heel wat moeite kosten om het vreemde voorwerp uit den voet te verwijderen.

Bij de Bergtoradja's van Poso heeft men deze gedachte nog meer uitgewerkt: een vijandelijke speer zal den man in den mond treffen. Daar zegt men ook, dat de man, die deze rijst gegeten heeft, er niet aan zal denken om naar huis terug te keeren, wanneer hij op reis is gegaan om geld te verdienen. Dit is iets wat in de Berglandschappen heel veel voorkomt. (In Bada' ziet men in de omstandigheid, dat bij het van het vuur nemen, gloeiend geworden roet aan den pot kleeft, een voorteeken, dat de huisgenooten, die op reis zijn gegaan, spoedig weer thuis zullen komen.) In Besoa schijnt men ter gelegenheid van een begrafenis bij het koken van de rijst, waarvan een deel aan den overledene wordt gegeven, de spaan juist wel in den pot te laten staan. Dit kan een uiting zijn van de gedachte, dat in het doodenland alles juist anders wordt gedaan dan hier op aarde. Meer waarschijnlijk is echter, dat men hierdoor wil maken, dat de ziel van den doode, die gezegd wordt van die rijst te eten, bij het lijk zal blijven, en niet zal komen spoken.

Maar we zijn de bezigheden van de kookster vooruitgeloopen.

Wanneer ze toch de rijstmassa in den pot wat los gemaakt heeft met haar spaan, dekt ze den pot weer toe, neemt hem van het komfoor, en plaatst hem in de asch van den haard dicht bij het vuur om de rijst goed gaar te doen worden; telkens draait ze den pot een weinig, opdat een andere kant er van door het vuur bestraald zal worden. Door den ronden bodem van den pot ontstaat een ondiepe uitholling in de asch. Wanneer nu de vrouw den pot weer wegneemt om den inhoud er uit te scheppen, moet ze, als ze dit overdag doet, het gat dadelijk met asch vullen, want anders zouden degenen, die van die rijst aten, spoedig weer honger krijgen. Ook zouden de mannen, wanneer ze ten strijde trokken, nimmer den vijand in een hinderlaag kunnen lokken, want deze zou hen altijd vooraf ontdekken. Anderen beweren weer, dat degenen die van die rijst eten, een ziekte zullen krijgen, waarbij de hartskuil invalt (singkompe noemt de Posoër dit). De kookster zelf zal dan in omstandigheden komen, dat andere menschen deelen van haar lichaam te zien krijgen, die ze liefst zorgvuldig bedekt houdt. In Bada' en Napoe vertelt men, dat de vrouw het gat dat de pot in de asch maakt, zorgvuldig toedekt, omdat anders „al haar kwaad" aan den dag zou komen; daarmede wordt bedoeld haar liefdesavonturen en haar ontrouw tegenover haar man.

Een bijzondere opvatting bij de Bare'e-toradja's is nog dat men door het gat van den pot in de haardasch niet gelijk te maken, bijzonder vatbaar wordt om door een heks of weerwolf verslonden te worden. Zulk een luguber wezen ziet dan de lever in uw lichaam, en valt u aan om die te verslinden. (Ook als men kalk van schelpen gebrand heeft, moet men de asch van de bamboe, waarmee men dit gedaan heeft, zorgvuldig bijeengaren en met aarde toedekken, anders zal men om de pas genoemde reden een prooi worden van een weerwolf).

Als er gekookt wordt, wanneer de zon al ondergegaan is, moet het gat van den pot in de asch juist niet toegedekt worden, anders zouden de strijders wanneer ze 's nachts den vijand besluipen, de gaten en holen in het terrein, waarlangs ze gaan, niet zien. In Besoa zegt men ook, dat het dichtmaken van het gat bij avond ten gevolge zou hebben, dat een of meer leden van dat gezin vóór hun tijd zouden komen te sterven.

Bij verschillende gelegenheden is het niet geraden om den pot rijst geheel leeg te scheppen. Zoo b.v. wanneer men de rijst gekookt heeft, die voor de laatste maal gegeten wordt met huisgenooten, die op reis zullen gaan. Men laat dan wat in den pot over, en dit heet rengke ntoroekoe „knobbelkorst". Een poos na den maaltijd, of vlak vóór hun weggaan, eten de reizigers dan die rijst; dit heet hun teerkost te zijn, en daardoor zullen ze nimmer honger hebben op hun tocht. Wanneer anderen dan de reizigers van die overgelaten rijst aten, zou-

den dezen zich juist altijd hongerig voelen, en nooit verzadigd kunnen worden. Vooral voor een zwangere vrouw is het gevaarlijk van deze rijst te eten, want dan zou ze een zware bevalling hebben. Ze zou zelfs kans loopen in het kraambed te sterven, want van zoo iemand zegt men immers: rengge ana „kraamvrouwenziel", omdat het kind in den moederschoot is blijven steken, als de rijstkorst in den kookpot. Daarom zegt men van zulk een overledene: Ze heeft zeker van de rengke ntoroekoe gegeten.

Ook gedurende den tijd, waarin men bloedverwanten op het oorlogspad heeft, moet men nooit den pot geheel leeg scheppen, want daardoor zal men maken, dat de strijders nimmer honger hebben. Toch moet men er wel op letten, dat alle rijstkorrels uit den pot verwijderd zijn, voordat men hem afwascht, want wanneer het water eenige korrels meevoerde, zou de rijstziel ze licht volgen, en dan zou de rijst alle voedingswaarde verliezen.

Vooral als men van de eerste rijst van den nieuwen oogst zal koken, moet men heel voorzichtig zijn. Dan schept men met den vruchthouder van de pinangnoot, die misschien een twintigtal korrels kan bevatten, in den pot. Zevenmaal doet men zoo, en dan mag men verder de rijst op de gewone wijze aanvullen. Men denkt hierbij niet alleen aan de groote levenskracht van den pinang, die men op de rijst wenscht te doen overgaan, maar men hoopt ook, dat men even zuinig met die rijst te werk kan gaan, alsof men den vruchthouder tot rijstmaat gebruikte.

Voordat men van die nieuwe rijst in den pot doet, zegt de kookster: Opo ri kaloeja-loeja, ndate ri palanto mboeja; d.i. „Vrouwe in Pruim maar raak, daar waar de maan zweeft". Zulke aanroepingen komen meer voor; een bepaalden zin behoeft men er niet in te zoeken. Deze spreuk moet bewerken, dat de goden de ziel van de rijst, die in de schuur opgeborgen is, zullen vasthouden, opdat ze niet zal heengaan.

Ook na het koken van deze nieuwe rijst mag men den pot niet leegscheppen. Het overschot dat in den pot achterblijft, zal maken, dat de rijst van dezen oogst niet geheel opgebruikt zal zijn, wanneer het produkt van den nieuwen oogst wordt binnengehaald. Wanneer dan de voorgangster bij den oogst 's avonds thuis komt, is haar eerste gang naar den pot, en eet zij de overgeschoten rijst op. Alleen zij mag dit doen, want door haar werk is zij als 't ware vereenzelvigd met de rijst.

Voordat ik van het koken van de rijst overga op het eten er van, moet ik volledigheidshalve nog even enkele voorschriften vermelden in verband met het bereiden van de maïs, die na de rijst als voedingsmiddel in aanmerking komt. Tijdens het oogsten van de rijst mag geen maïs worden geroosterd of gekookt. Vooral de leidster van het oogstwerk mag met dit voedsel niet in aanraking komen. De reden

van dit verbod zoekt men in de gladheid van de pitten. Door maïs te bereiden en te eten zal het oogsten „glad" worden. Men zal er te spoedig klaar mee zijn, m.a.w. men zal maar weinig bossen binnenhalen. Daarom moeten ook degenen die de bossen rijst verdragen om ze op de droogrekken te hangen, zich van de aanraking met dat gewas onthouden, anders zouden ze te spoedig gereed zijn met dragen, m. a. w. er zou niet veel rijst te dragen zijn.

Deze gedachte, dat door de „gladheid" van levensmiddelen de kracht of de hoeveelheid er van zou „wegglijden", is algemeen. Om die reden worden kokos, paling, een slijmerige groente en dergelijke verboden. Maar dat men zich van maïs onthouden zou vanwege de gladheid der pitten is vreemd, en lijkt een vinding van lateren tijd. In sommige streken zijn nog andere voedingsmiddelen gedurende den oogsttijd verboden, zooals kaladium, waaraan weinig gladheid te ontdekken valt. Ik vermoed, dat het maïsverbod gedurende den oogsttijd teruggaat op de voorstelling, dat er een soort rivaliteit bestaat tusschen de voorname voedingsgewassen, een omstandigheid, die waarschijnlijk verband houdt met den verschillenden tijd, waarop men met deze gewassen bekend werd. De maïs kent men nog niet lang, maar de Coix lacryma, waarmee de maïs gelijkgesteld wordt, zoodat de naam van de eerste op de maïs is overgegaan, moet hier zeker eerder geplant zijn dan de rijst. De rijst wordt dan gedacht jaloersch te zijn op het oude, en daarom min of meer geminachte voedsel (maïs als coix lacryma genomen), zoodat ze in zulk een gevaarlijken tijd als het snijden van de nieuwe rijst is, niet samengebracht mogen worden.

Heeft men de eerste kolven van den nieuwen maïsoogst geroosterd, dan strooit men er eerst wat pitten van in 't huis rond. Dit heet „voor de gasten"; daarna mag men van zijn voorraad ook aan anderen mededeelen, wanneer b.v. reizigers om eten komen vragen. Ook steekt men wel de leege kolf van de eerste vrucht, die men gegeten heeft, tusschen de bladeren van het dak. Al deze dingen hebben de bedoeling om te zorgen, dat de voedingskracht van de maïs niet op de eene of andere wijze zal verdwijnen.

Voorts zijn er nog allerlei kleinigheden bij het roosteren van maïs in acht te nemen, die anders door hunne sympathetische werking minder gewenschte dingen zouden veroorzaken. Zoo mag men geen maïskolf roosteren met de schil er nog om, want evenals de pitten onder het dekblad zwellen door de warmte, zal ook onder de huid van dien persoon een steenpuist ontstaan. Bovendien zou, als men zoo deed, alle nog te veld staande maïs verschrompelen of door wormen worden gegeten. Ook mag een vrouw, die maïs roostert, niet twee kolven naast elkaar bij het vuur zetten, want dan zou ze een tweeling ter wereld brengen. Voorts mag men de kolf niet tegen den pot aanzet-

ten, waarin men rijst kookt, want dit zou ten gevolge hebben, dat de vrouw, die dit doet, bij haar bevalling faeces loslaat, iets waarvoor elke Toradja-vrouw zich schaamt.

In Besoa hecht men er nog bijzondere waarde aan, dat de kolf over haar geheele lengte gaar worde bij het roosteren. Want wanneer alleen de pitten aan beide uiteinden gaar zijn, omdat deze het dichtst bij het vuur zijn, en in het midden niet, dan doet dit aan een lijkkist denken, zegt men, en dit is een voorteeken, dat men spoedig uitgedragen zal worden.

Het koken is afgeloopen. Wanneer men den tijd kan nemen voor zijn maal, heeft de huismoeder den voorraad gekookte rijst in een bepaald aantal porties verdeeld. Die bladeren worden dan om de rijst gevouwen of gerold (dit laatste veelal in de Berglandschappen), en in dezen vorm worden ze al of niet in een mandje of koperen bord aan de leden van het gezin voorgezet. Het pakje rijst wordt gewoonlijk vergezeld van een bakje of kommetje met de eene of andere toespijs, veelal een groente.

Vaak echter gebeurt het, dat men haastig eet om maar spoedig weg te komen. Of een van de jongere leden van het gezin bedient zichzelf uit den pot met rijst, omdat hij te laat is gekomen, en de huismoeder al naar den akker is vertrokken. In zulke omstandigheden neemt men wel eens een voor de hand liggend voorwerp om dit voor bord te gebruiken. Daarvoor komt in de eerste plaats in aanmerking het boomblad en de kokosdop, die op elkaar gelegd dienst moeten doen als deksel.

De meeningen over den invloed, die het eten uit het blad, waarmee de pot gedekt wordt (de Bare'e-sprekers zeggen sanili ngkina'a), op de levensomstandigheden van den mensch heeft, zijn verschillend. Zij die zulk een gebruik van het blad afkeuren, gaan uit van de overweging, dat hierdoor het innerlijk van den mensch, die van die rijst eet, wordt afgesloten, evenals het blad den pot afsluit. Men wordt dan vergeetachtig. Wanneer men zijn zaak verdedigen moet, is men op het juiste oogenblik zijn argumenten vergeten. Het maakt den mensch onoplettend, zoodat hij bij het loopen vaak struikelt en gemakkelijk den voet verstuikt.

Een andere reden is, dat men vreest door uit dit blad te eten, gulzig te zullen worden, zoodat men zich spoedig door zijn voorraad rijst heen eet. Alleen aan de kat geeft men bij voorkeur uit dit blad te eten, want dit dier eet weinig en langzaam, en dit zullen dan ook de menschen gaan doen, die van dien pot gebruik maken. Met de gewoonte om de kat uit het dekblad van den pot te laten eten, kan in verband staan het geloof, dat een mensch die hetzelfde doet asth-

matisch zal worden, want deze ziekte brengt men ook in andere opzichten in verband met de kat.

In Besoa is het verboden uit het dekblad van den pot te eten, omdat aan dit blad de rijstziel kleeft, en men deze op de eene of andere wijze zou beschadigen of beleedigen.

In enkele streken van Midden-Celebes, zooals in Onda'e en Poe'oe mboto, acht men het eten uit het dekblad van den pot juist aan te bevelen. Zoo'n persoon zal altijd aan zijn woning denken, en dit zal hem kracht geven om zich snel uit de voeten te maken, wanneer hij door den vijand achtervolgd wordt. Om dezelfde reden geeft men deze bladeren aan zijne buffels te eten. Daardoor, zegt men, zullen deze dieren niet verwilderen, maar bij hun omzwervingen altijd naar de woning van hun meester terugkeeren. Om deze reden ook mag men honden nooit uit het dekblad laten eten, want dan zouden ze altijd maar thuis willen blijven, en men zou ze niet mee kunnen krijgen op de jacht. Bovendien zijn honden gulzige eters, en dit zouden ook kunnen worden de lieden, die van de rijst eten, die in den pot gekookt is.

Onder de voorwerpen, die voor de hand liggen om daaruit te eten, behoort de maïszeef (boeria, kandea). Dit voorwerp is van wijd van elkaar liggende rotanreepen gevlochten, zoodat van de gestampte maïs de kleinere deelen door de mazen gaan, en de grootere achterblijven. Algemeen verboden is het uit een zeef te eten, of uit een boomblad met veel gaatjes er in, wat dus op een zeef lijkt. Allerlei redenen geeft men daarvoor op. Zoo zou men door dit te doen het vermogen krijgen om door zijn medemensch heen te zien; men zou zijn lever opmerken, en dit zou den onweerstaanbaren lust opwekken om die lever te eten, waardoor men een weerwolf zou worden. Anderen zijn bevreesd, dat hierdoor de medicijn of de formules die men gebruikt om zich onzichtbaar te maken, krachteloos zouden worden. In vroeger dagen namelijk was men altijd aan het zoeken naar middelen om zich onzichtbaar te kunnen maken, en ieder die beweerde hiervoor iets te weten, kon er zeker van zijn afnemers van zijn geheim te zullen vinden. Men geloofde, dat men door zulke middelen het vermogen kreeg zich zelfs onder een boomblad te kunnen verbergen. Als men ergens in de wildernis zijn eten kookte, en men werd overvallen, had men alleen een weinig van die medicijn in het vuur te doen om dit in een termietenhoop te doen veranderen.

De voornaamste reden echter waarom het verboden is uit een zeef of een boomblad met gaten er in te eten is, dat het met het voedsel, dat men daaruit gebruikt, juist zoo zal gaan als met de maïs die gezeefd wordt: het zal „door gaan", niet blijven, men zal spoedig door zijn voorraad rijst heen zijn. In Bada' zegt men dan ook, dat iemand, die uit een zeef eet, niet verzadigd zal worden, want het voedsel gaat

door zijn lichaam als door een zeef, zonder eenig nut te hebben gedaan. In Besoa zegt men, dat men daarvan ziek zal worden, omdat de buik zou opzwellen en de gedaante aannemen van een zeef. In dezelfde lijn ligt ook het geloof in Napoe, dat men uit een zeef etende, chronische dysenterie zal krijgen. Niet heel duidelijk is de reden, waarom in ditzelfde land een van de lieden die medegeholpen heeft om de nok van een dak te dekken, uit een zeef moet eten. De reden die hiervoor wordt opgegeven is, opdat het huis niet omvalle, niet door brand vernield worde, of op eenige andere wijze door een ongeluk getroffen worde. Misschien hoopt men, dat door het eten uit een zeef alles wat ongeluk over de woning kan brengen, zal „doorgaan", zonder eenig effect teweeg te brengen.

Wanneer men niet samen den maaltijd gebruikt, komt men er licht toe iets staande, loopende of liggende te eten. Dit alles is verboden. Men zou haast zeggen: het nuttigen van eenige spijs gaat bij den Toradja altijd met eenige plechtigheid gepaard, hij gaat er in letterlijken zin voor zitten. Volwassenen zal het dan ook niet overkomen, dat zij staande, loopende of liggende eten. Hoe men hierover denkt, leeren we uit de aanmerkingen die worden gemaakt, als kinderen zoo iets doen: „Wat sta je daar te eten; al dat eten heeft geen nut voor je, het zakt alles dadelijk naar je beenen". En als de vermaner vriendelijk gestemd is, zal hij den jongen nader verklaren, dat hij zoo doende nooit verzadigd zal worden. Dat „in de beenen zakken" heeft men verder uitgewerkt door te zeggen, dat bij mannen die staande eten het scrotum zal uitzakken, en vrouwen zullen er hangende borsten door krijgen.

Soms is het verband tusschen oorzaak en gevolg niet meer op te sporen: zoo zegt men, dat een gevolg van staande eten ook zal wezen, dat men tegenover den vijand gekomen verstijven zal van schrik, zoodat men zich niet verweren kan, en men zich kalm moet laten dooden.

Als men loopende eet, zal dit ten gevolge hebben, dat de varkens den akker binnen dringen en het gewas beschadigen. Misschien moet het verband hiertusschen gezocht worden in de omstandigheid, dat varkens vaak loopende kauwen en eten. Zoo mag men ook niet eten terwijl men het hakmes nog omgord heeft, want dan zal men door den vijand krijgsgevangen gemaakt worden. Vooral op reis zijnde moet men niet met zijn vracht op den rug eten of drinken, want dan zal men spoedig door den van huis meegenomen teerkost heen zijn.

Liggende iets eten, als men niet ziek is, is heel gevaarlijk. Als een kind zoo doet, wordt het van meer dan één kant onzacht vermaand om op te gaan zitten. De meest rationeele gevolgtrekking is, dat zoo'n kind later lui zal worden. Door liggende te eten imiteert men een zieke, en dit zal ten gevolge hebben, dat men werkelijk ziek

wordt. Algemeen is ook het denkbeeld, dat wanneer een gezond kind liggende eet, dit op geheimzinnige wijze een zijner ouders kwaad zal doen: zijn vader of zijne moeder zal dan spoedig sterven. Het verband tusschen deze twee dingen is weer niet duidelijk. Het liggende eten behoort dus tot de handelingen, die measa, „onheilaanbrengend" zijn. Alleen weezen mogen dus zoo doen.

Als een volwassene liggende rijst eet, loopt hij kans door de stellage, waaraan de rijstbossen te drogen gehangen worden, verpletterd te worden. Of als hij in deze houding maïs eet, zal het rek waaraan de duizenden maïskolven hangen te drogen, omvallen op 't oogenblik, waarop hij daaronder langs gaat, en het gewicht ervan zal hem dooden.

In dit laatste vinden we de wraak van de rijst en de maïs terug, en hiermede komen we tot de ware reden, waarom men niet staande, loopende of liggende mag eten. Die reden ligt besloten in de woorden van enkele ouden van dagen, die mij zeiden: „Door staande, loopende of liggende te eten, betoont men het voedsel (rijst en maïs) geen eerbied". Staande of liggende tot iemand spreken wordt als zeer onbeleefd aangemerkt. Ik herinner mij nog uit den ouden tijd, dat een Hoofd zijn beklag bij mij kwam doen over een mijner jongens, omdat deze een boodschap van mij staande aan hem had overgebracht. In dien tijd durfden de menschen alles tot ons te zeggen, omdat men ons als hunsgelijken beschouwde. Als het mij dan overkwam, dat ik nog niet gezeten al begon te praten, vermaande men mij: „Maar ga dan toch eerst zitten." Wanneer men met een voornaam persoon spreekt, zal men ook eerst den band waarmee het hakmes om het middel is gebonden, losmaken, en het mes naast zich neerleggen. Als men nu later niet meer dien eerbied tegenover het voedsel (vooral de rijst) voelt, zal men het toch als ongemanierd blijven aanmerken om staande, loopende of liggende te eten. Dit blijkt al uit hetgeen mij eens een landbouwpriester in Besoa zeide: „men moet niet staande eten, want daarmede toont men minachting voor degenen, die er bij zijn".

In nauw verband met staande eten staat een andere gewoonte. De Toradja's gebruiken geen banken of stoelen; soms heeft men als zetel een dik stuk plank; vooral voorname personen gebruiken zoo iets. Het met gekruiste beenen zitten der Javanen en Boegineezen is bij Toradja's minder gebruikelijk: meestal is één onderbeen onder het lichaam, en het andere in de knie opgetrokken; vrouwen zitten met beide beenen onder het lichaam gevouwen. In ieder geval geldt het voor beide geslachten als onbehoorlijk om de beenen recht voor zich uit te strekken. Wanneer wij Europeanen door het zitten stijf geworden waren, vroegen we eerst aan het gezelschap vergunning om de beenen uit te mogen strekken, waartoe ons dan lachend toestemming

werd gegeven. Ik kan mij niet herinneren, dat ik een Toradja dit in gezelschap heb zien doen.

Dit gebruik kan niet zijn ontstaan uit de vrees om anderen met de uitgestrekte beenen te zullen hinderen. Waarschijnlijk heeft men hier oorspronkelijk weer te doen met de vrees, dat de kracht van het voedsel langs de uitgestrekte beenen weg zal gaan. Het gebruiken van den maaltijd toch is de gelegenheid bij uitnemendheid, waarbij men voor iets gaat zitten. Ik zou vele voorbeelden kunnen noemen, waaruit blijkt, dat men vreest, dat eenige kracht langs de uitgestrekte beenen het lichaam zal verlaten. Om die reden mag ook de voorgangster bij den oogst niet met gestrekte beenen slapen, omdat anders de rijstziel, die aan haar kleeft, heen zou kunnen gaan.

Wanneer men tot den geregelden maaltijd aanzit, schenkt een van de jongeren van het gezin uit een bamboekoker water in de kommen. Het is heel onbehoorlijk (en dit zou het ook bij ons zijn) om zijn kom onder den straal te houden, terwijl de schenker bezig is een ander te bedienen. Onder broers en zusters zou dit niet zoo erg zijn, maar niemand zal het toch doen, want men gelooft, dat iemand die zoo doet, zoowel man als vrouw, overspel zal doen. Misschien is de gedachtengang wel deze: iemand die de welvoeglijkheid op zulk een wijze met voeten treedt, is ook in staat erger dingen te doen. En dan zoekt men verband tusschen het ondervangen van water dat aan een ander toekomt, en het afhandig maken van iemands vrouw.

Met het water spoelt men den mond uit om dien te reinigen van achtergebleven deelen van het sirihpruimen, en wascht men de hand waarmede men de rijst in den mond brengt. Maar als men pas van den akker komt, mag men niet dadelijk de hand wasschen om te gaan eten. Aan die hand kleeft nog het leven van het geplante, waarmee men in aanraking is geweest. Dit leven zou men wegspoelen, en het gewas zou gaan kwijnen. En dit niet alleen, maar al de bezittingen van dien persoon zouden achtereenvolgens uit zijn huis verdwijnen, en hij zou arm worden. Men moet dus thuisgekomen eerst wat anders met de hand doen, minstens een poos hebben gezeten, opdat dit leven van het gewas gelegenheid hebbe heen te gaan, zich te verspreiden. Al heeft men door de school en de nieuwe denkbeelden dit geloof verloren, het zal altijd tot de goede manieren blijven behooren om iemand niet dadelijk na zijn komst in huis tot den maaltijd te nooden.

Tot de goede manieren behoort ook, dat men zich na afloop van den maaltijd niet de handen wascht, voordat allen gereed zijn met eten. In verband met de gedachte, die men aan water en „wegspoelen" hecht, zal men vermoedelijk vreezen door het ontijdig gebruik van water de kracht van het voedsel, dat de anderen nog aan het gebruiken zijn, af te leiden. Wanneer men na den maaltijd een verren

tocht moet ondernemen, zal men het uitspoelen van den mond, dat men na het eten altijd doet, achterwege laten, uit vrees, dat men onderweg honger zal krijgen: het uitgespuwde water neemt de kracht van het voedsel mee.

Als men de handen na den maaltijd gewasschen heeft, mag men niet dadelijk weer gaan eten. Dit zou tot salaa worden aangerekend. Dit woord is afgeleid van het algemeen in Indonesië bekende sala, „fout, vergissing". De achtergevoegde a geeft aan het woord de beteekenis van „een kardinale fout", „een fout bij uitnemendheid". Zulk een handeling, die den eter tot fout wordt aangerekend, is o.m. het uit het raam werpen van de bladeren, waarvan men gegeten heeft. Het zal dan op de eene of andere wijze mis gaan met hem of met het gewas op zijn akker. Zoo veroorzaakt men ook salaa, als men een beentje van den jachtbuit uit het venster werpt: de jager en zijne honden zullen dan voorloopig geen wild vangen.

Zoo zal men ook ongeluk over zich brengen, wanneer men na het nuttigen van rijst nog iets anders naeet. Vaak krijgt men bij den maaltijd iets vooraf te eten: sagoekoek, gepofte pisang, geroosterde maïs [1]). Dit doet men vooral in tijden, dat er niet veel rijst is. Men neemt dus den eersten honger weg door een ander gerecht, zoodat men verder volstaan kan met een kleiner pakje rijst. De gewoonte van Europeanen, om vruchten na den maaltijd te eten wekt steeds de grootste verbazing bij Toradja's, die met deze gewoonte nog niet bekend zijn. Soms beperkt men zich niet tot een algemeene aanduiding, dat uit zulk een handeling eenig kwaad moet voorkomen, maar men weet ook aan te geven, wat iemand zal overkomen, die zoo doet. Als men sagoe naeet, zal men door een sagoeboom, dien men velt, verpletterd worden. Eet men na de rijst nog Coix lacryma, dan zal men gedeeltelijk verlamd worden. Gebruikt men maïs na het hoofdgerecht, dan zal de rijst haar kracht niet aan het lichaam mededeelen, maar onbenut 't lichaam verlaten. Dit laatste wordt weer verklaard uit de omstandigheid, dat maïspitten „glad" zijn. Daarom mag de maïs ook niet in de rijstschuur worden opgeborgen, want door de „gladheid" van dit voedingsmiddel zou de kostbaardere rijst uit de bewaarplaats „wegglijden".

Vermoedelijk moet de ware oorzaak van dergelijke voorschriften gezocht worden in de gedachte aan een soort van rivaliteit tusschen voedingsmiddelen van belang als Coix lacryma (later maïs), sagoe

---

[1]) Bij het eten van een geroosterde maïskolf moet men er om denken de pitten niet bij het gedeelte waar de steel gezeten heeft, 't eerst af te pellen, maar hiermee bij het topeinde van de vrucht beginnen. Hield men zich niet hieraan, dan zou men later, waneer men met iemand twist kreeg, een pak slaag oploopen. Het verband tusschen het een en ander is niet duidelijk, en niemand wist mij dit op te geven.

kaladium, pisang en dergelijke, en de later gekomen en veel meer gewaardeerde rijst. Daarom mag men de oudere gerechten vooral niet nuttigen, wanneer men aan het oogsten is, in een tijd dus dat de nieuwe rijst nog niet gewend is aan de menschen, en ze dus geneigd is weg te loopen. Wanneer in dien tijd o. m. het eten van sagoe verboden is, zou men meenen, dat de Toradja dit aan de „gladheid" van sagoepap zal toeschrijven. Maar neen, als verklaring geeft hij op: „Als de goden zien, dat we in dien tijd sagoe eten, zullen ze zeggen: laten wij dien menschen niet veel rijst geven; want al geven wij hun veel, dan eten ze toch maar sagoe". — Dit punt kan hier echter niet verder uitgewerkt worden.

Wat iemand tot kwaad wordt toegerekend is ook, als hij slordig eet, en daardoor veel rijst morst; als hij rijst weggooit, of aan de varkens geeft. Dan zal de ziel van het gewas toornig worden, en dit zal zich o. m. openbaren in het mislukken van den volgenden oogst. In sommige gevallen moet men met opzet rijst overlaten. Zoo is het een voorschrift voor de leidster van den oogst, dat zij in den tijd, gedurende welken ze in functie is, haar portie rijst niet heelemaal opeet: ze moet altijd wat overlaten, opdat er van de rijst, die onder haar toezicht wordt geoogst, ook altijd overblijve. De aangebakken korst van de rijst, die in den pot achterblijft, mag men niet met de vingers uitkrabben, want wanneer het gebeurde, dat zoo'n harde korrel tusschen nagel en vleesch in den vinger dringt, zou die persoon moeten sterven. Men geeft die korst bij voorkeur aan kinderen te eten, want dan zullen ze nooit uit een boom vallen. Gaf men haar aan een hond te eten, dan zou de rijstziel weggaan (misschien denkt men zich de levenskracht van de rijst in die korst „verhard"). Ook aan zwangere vrouwen mag men die korst niet geven op sympathetische gronden: anders zullen zij een zware bevalling hebben, omdat het kind in de moederschoot vast zal zitten als de korst in den pot.

Het is een bewijs van innigheid of vriendschap, wanneer twee of drie lieden uit hetzelfde mandje met elkaar eten. Ouders doen dit graag met hun kinderen; vrienden, broers en zusters zijn dit ook gewend te doen. Dat twee lieden van verschillend geslacht zoo doen, komt wel in den huiselijken kring voor, maar men ziet het weinig omdat mannen en vrouwen gescheiden eten, zoodra er maar sprake is van een geregelden maaltijd, waarbij een buitenstaander tegenwoordig is. Het sameneten van dezelfde portie rijst door bruid en bruidegom, is bij vele stammen de plechtigheid, waardoor het paar gerekend wordt in het huwelijk verbonden te zijn. Uitdrukkelijk verboden is dit sameneten alleen in een paar gevallen: men mag niet uit hetzelfde mandje eten met zijne schoonouders, en slaaf en meester mogen zich deze innigheid ook niet veroorloven. Het gevolg daarvan zou wezen, dat de schoonzoon of schoondochter, of de slaaf een ziekte

kreeg, die hem langzaam deed uitteren, en waarvan een der verschijnselen is, dat de buik opzwelt.

Een enkele maal is het gezamenlijk uit één mandje eten tijdelijk verboden. Zoo voor de voorgangster bij den oogst, terwijl ze nog in functie is. Die vrouw toch staat in zulk een nauwe betrekking tot de rijstziel, dat ze een getaboeëerd persoon is geworden; zoowel zijzelf, als de persoon met wie zij het maal nuttigt, zouden van dit sameneten van dezelfde portie rijst een schadelijken invloed ondervinden. In Napoe mogen de lieden, die op het oorlogspad zijn, niet samen van één portie eten, want dan zouden ze gemakkelijk in de handen van den vijand vallen. Ook zijn lieden, die tooverformules en geheimmiddelen kennen, niet genegen om samen met een ander van één portie te eten, uit vrees dat hierdoor de kracht aan hunne middelen zal ontnomen worden.

Wanneer men nu met een ander uit één mandje eet, moet men er vooral op letten, dat geen dorpel de samenetenden scheidt. In een Toradjaasch huis kan zoo iets licht gebeuren; want met de vele dwarsbalken, die men op den vloer vindt, en de tallooze kamertjes, die zich in een oude woning bevonden, treft men er vele dorpels aan; en aangezien de ruimte tusschen twee van die balken niet groot is, komt men er gemakkelijk toe om aan beide zijden van den dorpel te gaan zitten, als er wat veel menschen zijn. Wanneer dit gebeurde, zouden die twee, die nu in vriendschap samen uit hetzelfde mandje eten, later de hevigste ruzie met elkaar krijgen; of op 't oogenblik dat de een stierf, zou de ander zóó ver weg zijn, dat hij niet bij de begrafenis tegenwoordig zou kunnen zijn, iets waarop een Toradja zeer gesteld is, vooral waar het een familielid geldt.

Het verbod om samen te eten met een dorpel tusschen zich in strekt zich ook uit tot een gezelschap, dat gezamenlijk den maaltijd gebruikt. Wanneer dit gezelschap door een dorpel gescheiden wordt, zegt men, dat van beide helften spoedig iemand zal overlijden. Of iemand uit de eene helft zal door schulden of door eenige andere reden de slaaf worden van iemand uit 't andere deel van het gezelschap. Er is evenwel een middel om deze werking van het noodlot op te heffen: wanneer namelijk de beide personen, die aan weerszijden van dien balk zitten, gedurende den maaltijd een knie er op gedrukt houden.

Een ander voorschrift bij den maaltijd is weer, dat men onder het eten niet van plaats veranderen moet. Dit zou ten gevolge hebben, dat men slaaf werd niet alleen, maar dat men ook meermalen van meester zou veranderen.

Als men zich onder het eten verslikt, komt dit omdat men elders onzen naam noemt. Dat zal dus vaak overkomen aan iemand, die van huis is gegaan. Een van de lieden tot wier woning zij is ingekeerd, zal dan ook de opmerking maken: „Ze hebben het thuis over je". Anderen

gaan zoo ver door te vermijden iemands naam te noemen, terwijl die persoon eet, want dit zou den genoemden buikpijn bezorgen. Het behoort dus tot de goede manieren om niet iemands naam te noemen, terwijl hij aan het eten is.

Wanneer men zich op de wang bijt, heeft dit dezelfde beteekenis als verslikken: iemand noemt zijn naam. Dit wil niet zeggen, dat er kwaad van hem wordt gesproken; wanneer dit het geval is, komt een wesp u om de ooren gonzen, en als het heel erg is, wat men van u zegt, steekt de wesp u. Is het verslikken hevig, dan tracht een dischgenoot dit te doen bedaren door te zeggen: „ dota! dota!" (Bare'e: gulzig). Is het verslikken zóó hevig, dat de rijst daarbij uit den neus komt, dan is men zeker, dat die persoon niet lang zal leven.

Een onheilspellender beteekenis heeft het verslikken in de Berglandschappen. In Napoe denkt men, dat als iemand, die op het punt staat op reis te gaan, zich verslikt, hij niet meer in zijn woning zal terugkeeren. Verslikt een der gasten bij een doodenmaal zich, dan is dit een teeken, dat er spoedig weer iemand van het gezelschap zal overlijden. Wanneer iemand in Besoa zich bij den maaltijd in zijn huis verslikt, zal er spoedig een doode in die woning zijn. Als dit echter gebeurt, terwijl men op den akker eet, geldt dit voor een bewijs, dat het gewas goed zal gelukken. Ook in Bada' zegt men, dat het verslikken veroorzaakt wordt, doordat de ziel van dien persoon iets vreeselijks ziet, b. v. dat een broer of zuster sterft.

Bijt men zich op de tong, dan is dit een waarschuwing, dat een heks of weerwolf op u loert om uw lever te verslinden.

Waar een Toradja zeer bevreesd voor is, is om van een maaltijd weg te gaan, voordat alle dischgenooten met eten gereed zijn. Want hij gelooft stellig, dat hij zich daardoor eenig ongeluk op den hals haalt: hij zal door een slang worden gebeten, een krokodil zal hem grijpen, hij zal zich bij het hakken een wond toebrengen, hij zal zich stooten, struikelen of door een buffel worden achtervolgd. De toestand waarin men zich door dit ontijdig weggaan brengt, heet kasolora. Wel zegt men, dat er middelen zijn om aan dit kasolora te ontkomen, b.v. door het blad waaruit men gegeten heeft, met zich mee te nemen, of door in een maïsschil een knoop te leggen, en dit onder het blad te leggen, waaruit een dischgenoot zit te eten, maar men zal hiertoe toch niet overgaan dan in groote noodzakelijkheid. Het meenemen van het blad moet beteekenen, dat men den band, die hem die weggaat met de dischgenooten verbindt, niet verbreekt; men zet den maaltijd als het ware op den weg voort. Het geknoopte maïsblad heeft ten doel om het ongeluk (solora), dat hem zou kunnen volgen, in de woning vast te leggen.

Ook eene uitnoodiging om mee te eten van lieden, die men aan den maaltijd aantreft, moet men nooit afslaan, want dit zou eveneens ten

gevolge hebben, dat u een ongeluk overkwam. Als men niet in staat is mee te eten, is het voldoende om het aangebodene met de hand aan te raken om er zich mee in verbinding te stellen. De oorspronkelijke reden, dat men behoorlijk wacht tot allen met eten gereed zijn, en dat men aangeboden voedsel niet zonder meer weigert, in dus niet beleefdheid tegenover de medemenschen (dischgenooten) — want ook de huisvader zal in zijn gezin wachten tot allen met eten gereed zijn — maar de vrees, dat hem hierdoor op eenigerlei wijze kwaad kan overkomen. Wanneer men geen magisch verband meer tusschen de dingen zal voelen, blijven deze gewoonten toch voortbestaan als goede manieren. Bij de Indische volken is het dan ook onbehoorlijk iemand van den maaltijd weg te roepen, en men zal geduldig wachten tot men met eten gedaan heeft. Meermalen krijgt een Europeaan op zijn vraag aan een bediende, waarom hij niet dadelijk kwam nadat hij geroepen was, ten antwoord: „Ik was aan het eten". In verband met het bovenstaande is deze reden niet zoo ongeldig als gewoonlijk gemeend wordt.

Het bovenstaande overzicht van de goede manieren der Toradja's, die uit vrees om de rijst te beleedigen zijn ontstaan, zou niet volledig wezen, wanneer ik ook niet vermeldde, dat het zeer onbehoorlijk is achter iemand, die zit te eten, om te gaan, of over voedsel heen te stappen. Achter iemand heengaan is in tegenstelling met onze gewoonte bij het passeeren zeer onbehoorlijk. Ik heb hiervoor nimmer een verklaring uit den mond van een Toradja gehoord, die in verband met zijn denkwereld aanneembaar is. Eens vertelde iemand mij, dat achter iemands rug voorbijgaan daarom vermeden werd, omdat men dan gemakkelijk eenig geheim vergif kon deponeeren, dat aan dien persoon schade zou doen. In ieder geval moet degeen, achter wiens rug men voorbijgaat, daarvan nadeel ondervinden. Er wordt hierdoor als 't ware levenskracht aan hem onttrokken, omdat hij door zijn gelaat, en door zijn blik in 't bijzonder, eventueel kwaden invloed, die van den voorbijganger uitgaat, niet kan afweren.

Is het achter iemand om loopen in gewone omstandigheden al nadeelig, en daarom ongeoorloofd, hoeveel te meer dan bij bijzondere gelegenheden. Achter een zwangere vrouw omgaan zou haar een zware bevalling bezorgen. Ons werd indertijd verteld, dat de vorst van Mori op staanden voet een slaaf liet dooden, die in haast om ergens heen te gaan, achter de zwangere echtgenoote van den potentaat was omgeloopen. Achter iemand, die aan 't eten is, omloopen, zou ten gevolge hebben, dat op de eene of andere wijze kracht aan hem onttrokken werd, in de eerste plaats de kracht, die het voedsel hem moet geven.

Wat hier gezegd is, geldt ook van het over iets heenstappen. Dit is in 't algemeen onbehoorlijk, omdat men of zichzelf, of dengeen en datgeen, waarover men heenstapt, nadeel berokkent. Slechts in

enkele gevallen is het bepaald voorgeschreven, b. v. wanneer een kind niet geboren kan worden; dan moet de echtgenoot van de barende vrouw driemaal over haar heenstappen. Men eet bij de Toradja's op den vloer van het huis. Daar worden de spijzen neergezet. Het zou dus licht kunnen gebeuren, dat degenen, die spijzen aandragen, water inschenken, of de drinknappen met palmwijn vullen, over een reeds neergezet gerecht heenstappen. Dit zal echter iemand niet overkomen; het heet ongemanierd. maar men weet nog heel goed, dat een deel van de voedingswaarde aan het gerecht onttrokken zou worden door er overheen te stappen.